

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255.2:6

РОЗ'ЯСНЕННЯ У ВИВЕДЕННІ ІМПЛІЦИТНОГО СМISЛУ В ПЕРЕКЛАДІ

Бахов І.С., д. пед. н., доцент,
завідувач кафедри іноземних мов, теорії і практики перекладу
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стаття присвячена дослідженню концептуальних понять «експліцитний» та «імпліцитний» як лінгвістичних процесів мислення людини. Розкрито зміст, суть поняття роз'яснення. Простежено, як поняття «експліцитний» та «імпліцитний» застосовувалися й застосовуються під час дослідження роз'яснення у перекладознавстві. Аналізується їх застосування у рамках дослідження роз'яснення, починаючи з класичної праці Ж. Віне і Ж. Дарбельне. Зосереджено увагу на важливості роз'яснень у вивільненні інформації з імпліцитних конструкцій для розуміння змісту висловлювання.

Ключові слова: переклад, текстуальність, роз'яснення, недомовленість, трансформація, експліцитний, імпліцитний.

Статья посвящена исследованию концептуальных понятий «эксплицитный» и «имплицитный» как лингвистических процессов мышления человека. Раскрыто содержание, суть понятия разъяснения. Прослежено, как понятия «эксплицитный» и «имплицитный» применялись и применяются при исследовании разъяснения в переводоведении. Анализируется их применение в рамках исследования разъяснения, начиная с классического труда Ж. Винье и Ж. Дарбельне. Акцентируется внимание на важности разъяснений в высвобождении информации с имплицитных конструкций для понимания смысла высказывания.

Ключевые слова: перевод, текстуальность, разъяснения, недосказанность, трансформация, эксплицитный, имплицитный.

Bakhov I.S. EXPLICITATION IN DEDUCING THE IMPLICIT MEANING IN TRANSLATION

The article is devoted to the study of conceptual phenomena 'explicit' and 'implicit' as linguistic processes of human thinking. The content and the essence of the explicitation concept is disclosed. It is traced how the 'explicit' and 'implicit' phenomena were applied in exploring explicitations in translation studies. Their application in the framework of the explicitation study, starting with the classical work of Vinay J. & Darbelnet J. is analyzed. Various views of the researchers of Blum-Kulka S. and Nida E. on explicitation in translation are presented. Attention is focused on the importance of explicitation in the release of information from implicit constructs to understand the meaning of the utterance. The Klaudy, K. typology of explicitation is presented, which includes mandatory clarification, optional explicitation, pragmatic explicitation, and explicitation relating to the translation. It is pointed out on the tendency of using traditional and textual explicitations in one and the same research in a varying degree. Three types of research are presented: studies using parallel texts, comparable texts, and studies using both of these methods. Reflected is the Séguinot C. view, specifying that explicitations can include the transformation of implied values, as well as all types of additions in general, and every change that makes the text more understandable in the target language.

Key words: translation, textuality, explicitation, understatement, transformation, explicit, implicit.

Постановка проблеми. Увагу дослідників привертає широке й різноманітне коло питань, що стосуються імпліцитного (прихованого) у мові (мовленні). У дискурсі присвячено чимало лінгвістичних пошуків дихотомії експліцитності та імпліцитності. Проблемі імпліцитності присвячено праці В. Багдасаряна, К. Долініна, Л. Невідомської, П. Торопа [11] та ін. Імпліцитно вираженими є ті смисли, що потребують від адресата низки кроків у виявленні прихованого чи непрямого глибинного смислу [1]. Різниця між експліцитністю й імпліцитністю виявляється в асиметрії між

одинацями плану змісту та плану вираження [10, с. 4]. Наукові розвідки щодо теорії вираження текстової імпліцитності як лінгвістичної категорії здійснено Л. Невідомською та Ю. Поляковською [6; 8]. Імпліцитні та експліцитні комунікативні засоби вираження висвітлюються у працях Р. Ваврінчик, О. Константинової, О. Назоли, Г. Олійник [2; 4; 5; 7], поняття мовної імпліцитності у лінгвістиці розглядає у своїй праці В. Долбіна [3]. Виведення імпліцитного смислу є суттєво складнішим від експліцитного та неможливе без залучення широкого контексту та роз'яснень.

На сторінках наукової літератури згадують імпліцитні смисли (meanings, senses), імпліцитні змісти (implicit content), імпліцитні мовленнєві акти, імпліцитні стратегії (implicit strategies), імпліцитне переконування (implicit persuasion) [2, с. 221]. Така увага до широкого контексту та роз'яснень зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Роз'яснення зазвичай визначають як трансформацію під час перекладу того, що є імпліцитним у тексті оригіналу, у те, що є експліцитним у тексті перекладу. Через поширеність цього текстуального явища було проведено велику кількість досліджень *роз'яснення*. Попри це, мало досліджень приділили досить уваги вивченню самого поняття *роз'яснення*, зокрема того, як воно пов'язане з базовим концептуальним комплексом «експліцитного» та «імпліцитного».

Відтак **метою статті** є комплексний аналіз особливостей поняття *роз'яснення* у перекладознавстві і як невизначеність понять «експліцитний» та «імпліцитний» робить дослідження менш ефективними.

Звідси **завдання** статті – простежити, як дослідники з'ясовують сутність *роз'яснення* та особливості його конкретних проявів. З огляду на вищенаведену мету, в цій праці досліджується, як поняття «експліцитний» та «імпліцитний» застосовувалися й застосовуються у дослідженні *роз'яснення*, починаючи з праці Ж. Віне та Ж. Дарбельне, Ю. Найди та Ш. Блум-Кулки [26; 21; 12].

Виклад основного матеріалу. Згідно зі словниковими значеннями у своєму щоденному вжитку англійське слово «explicit» (експліцитний) позначає видимість, зрозумілість або доступність чогось, що вже було висловлено. Слово ж «implicit» (імпліцитний), з іншого боку, зазвичай позначає непряму доступність або шляхом умовиводу, коли його суть міститься деінде або через підтекст [20]. Загальні значення «експліцитного» й «імпліцитного» були прийняті як терміни у різних сферах лінгвістики, але вони відносяться до різних понять. Поняття імпліцитності та експліцитності, вживані в рамках досліджень *роз'яснення*, можна розподілити на три категорії: закодоване/виводжуване, текстуальне і поєднання перших двох.

Підхід закодоване/виводжуване базується на різних рівнях значення. Кажуть, що частина інформації є «експліцитною», якщо вона закодована в лінгвістичних формах, і імпліцитною, якщо значення можна отримати лише шляхом виведення. Теоретичної основи цього розрізнення, що зазвичай вжи-

вається в загальній лінгвістиці, здається, не існує. Видається, що воно вживається лише як неформальна альтернатива розрізненню закодованого/виводжуваного. Система закодоване/виводжуване також критикується за надмірне спрощенство у представленні експліцитного та імпліцитного, оскільки розуміння будь-якого переданого припущення, у тому числі й закодованого в лінгвістичній формі, вимагає певного виведення [13].

Текстуальна експліцитність відрізняється від типу, описаного вище, тим, що вона скоріше пов'язана зі ступенем, аніж із категорією. Ступені експліцитності певної мови залежать від таких факторів, як закодованість, інформативність, конкретність, виділення/зосередженість та актуальність у інтегруванні інформації. Роз'яснення, основане на текстуальній експліцитності, полягатиме в переході до вищого ступеня закодованості, інформативності, конкретності тощо. Попри це, вчені мають різні думки щодо того, що сприяє текстуальній експліцитності. Деякі дослідники, наприклад, включають до форм експліцитності навіть типографічні маркери, такі як курсивний та жирний шрифт.

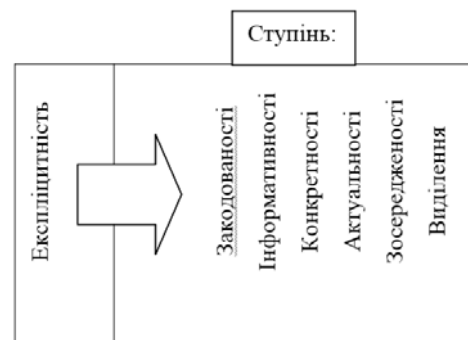

Рис. 1. Текстуальна/основана на дискурсі експліцитність (Е. Муртісарі) [20, с. 318]

В аналізі дискурсу Д. Шифрін пояснює, що експліцитність є характеристикою, пов'язаною з представленням референтів. Як вважає Д. Шифрін, експліцитність цікавить «представлення інформації, яка насправді дає змогу слухачеві правильно ідентифікувати референт, тобто лексичні підказки, які дають змогу слухачеві вирізнити, кого (або що) мовець має намір відрізнити від інших потенційних референтів» [24, с. 199]. Визначена в такий спосіб експліцитність є відносною, оскільки саме слухач насправді визначає її ступінь на основі своєї точки зору. Те, що є експліцитним для однієї людини, може сприйматися інакше іншою людиною. І хоча видається, що ця концепція

експліцитності, основана на читачеві, зазвичай є застосовною до повсякденного життя, дослідження роз'яснювання, безумовно, потребують концептуальної схеми, яка пояснювала б експліцитність більш об'єктивно.

В аналізі дискурсу текстуальна експліцитність часто поєднується з розрізненням експліцитності та імпліцитності, оснований на закодованому/виводжуваному [24]. У такій системі текстуальна експліцитність займає категорію закодованого розрізнення рівня значення.

Рис. 2. Експліцитність, основана на текстуальній експліцитності та розрізненні закодованого/виводжуваного [20, с. 318]

Як показано на рисунку 2, те, що виводиться, автоматично є імпліцитним, воно обов'язково буде більш імпліцитним, ніж будь-яке закодоване значення. З іншого боку, закодоване є підходящим для експліцитного, але більшою чи меншою мірою. Хоча ця комбінована система є дуже корисною у роботі зі статичною експліцитністю в аналізі дискурсу, видається, що вона нездатна пристосовуватися до динамічної характеристики перекладу. Дві системи експліцитності стають несумісними, якщо їх застосовувати разом для пояснення трансформацій у перекладі з МО (мови оригіналу) на МП (мову перекладу). У той час як значення, що пояснюється у роз'ясненні, може бути більш загальним, ніж елемент тексту оригіналу, який воно замінило, те, що є більш загальним не може бути більш експліцитним у рамках цієї комбінованої системи [18, с. 48].

Дискусія

Розвиток поняття «роз'яснення» у перекладознавстві

Поняття роз'яснення було вперше введено до перекладознавства Ж. Віне та Ж. Дарбельне у їхній впливовій праці *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction* (1958) [26]. Двоє

вчених визначили роз'яснення як «*procédé qui consiste à introduire dans LA des précisions qui restent implicites dans LD, mais qui se dégagent du contexte ou de la situation*» [26:9], «процедуру, що полягає у введенні в мові перекладу деталей, які залишаються імпліцитними у мові оригіналу, але робляться очевидними завдяки релевантному контексту або ситуації» (*переклад наш*).

Французький вираз *precisions* може також вказувати на поняття «ясність, зрозумілість», оскільки він походить від дієслова *préciser*, яке означає «прояснювати», «давати більш конкретну інформацію». Проте уважне дослідження прикладів роз'яснення, наведених Ж. Віне і Ж. Дарбельне [26; 27], показує, що всі вони є випадками, результатом яких є більш конкретне/інформативне значення у мові перекладу (МП), а не пояснення значення, що можна вивести, яке має результатом узагальнення. Крім того, на думку цих учених, більш інформативні значення можуть виводитися з лінгвістичних та екстралінгвістичних контекстів і можуть також включати когнітивний контекст співрозмовників, тобто авторів, перекладачів та читачів перекладів. Таким чином, роз'яснення Віне і Дарбельне охоплює також пояснення прагматичних значень. Згідно з цією точкою зору роз'яснення (як надання додаткової інформації) робить речення більш «самодостатнім», роблячи його розуміння «менш залежним від контексту або ситуації», що, таким чином, «звільняє читача від потреби звертатися до першого або другої» [27, с. 70].

Можна зробити висновок, що оригінальна модель роз'яснення Віне і Дарбельне (1958) базується на обмеженому поєднанні текстуального типу експліцитності та типу експліцитності рівня значення. На їхню думку, роз'яснення виникає з контекстуально виводжуваних значень. Проте видається, що ці дослідники зводять його до трансформацій, які дають тексту перекладу більш конкретну інформацію.

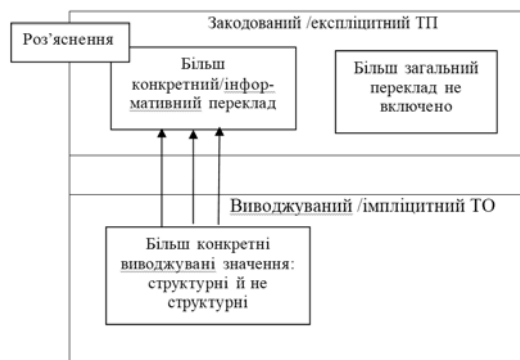

Рис. 3. Концепція роз'яснення Е. Муртісарі [20, с. 38]

Важливо відзначити, що визначення роз'яснення Ж. Віне та Ж. Дарбельне має дещо (але суттєво) відмінне значення в англійському перекладі, виконаному Д. Загер і М.-Ж. Хамель [27, с. 42]. Ці перекладачі передали визначення як «стилістична техніка перекладу, що полягає у тому, що роблять експліцитним у мові перекладу те, що залишається імпліцитним у мові оригіналу, оскільки воно є очевидним або з контексту, або з ситуації» [27, с. 342]. У цьому перекладі французьку фразу *'introduire dans LA des précisions qui restent implicites dans LD'* («введення в мові перекладу деталей, які залишаються імпліцитними у мові оригіналу») замінено на «(роблення) експліцитним у мові перекладу те, що залишається імпліцитним у мові оригіналу». Хоча воно здається лише трохи відмінним, наслідки є критичними; англійське визначення означає, що роз'яснення також може включати трансформації, результатом яких є більш узагальнений вираз, аніж у відповідному тексті оригіналу (ТО), що також зазвичай трапляється в перекладі. На відміну від оригінальної концепції Ж. Віне та Ж. Дарбельне, тут роз'яснення розглядається як категорія значення (розрізнення закодований-виводжуваний, як це звичайно розуміється).

Юджін Найда вжив термін «додавання» для позначення впровадження елементів, які «можуть виправдано впроваджуватися до перекладу» [21, с. 227], що є подібним до поняття роз'яснення. Подібно до того, як Віне та Дарбельне вжили термін «надання додаткової інформації», Ю. Найда, здається, вжив термін «додавання», оскільки сучасна ідея правильності була тісно пов'язана з формою тексту оригіналу. Його додавання є не «простими додаваннями» – вони обмежуються інформацією, яка очевидно виводиться з тексту або контексту. Ці додавання можуть бути граматичними, наприклад, заповнення еліптичних виразів або використання класифікаторів та сполучних слів для створення «структурної зміни» [21, с. 227]. Ю. Найда також згадує «підвищення статусу з імпліцитного до експліцитного» як іще один вид додавання [21, с. 227]. Цей тип передбачає пояснення значення, виводжуваного з контексту, яке може бути пов'язаним із соціокультурним контекстом тексту для того, аби покращити зрозумілість або уникнути неправильного розуміння у разі, коли присутня двозначність. Таким чином, як і у випадку з Віне та Дарбельне, поняття Ю. Найда, схоже на роз'яснення, також базується на обмеже-

ному поєднанні типу експліцитності рівня значення і текстуального типу експліцитності. Вчений зосереджується на ній лише як на «наданні додаткової інформації».

Експліцитність у працях Ш. Блум-Кулки За два десятиліття після Ю. Найди Шоанна Блум-Кулка провела те, що часто вважають першим систематичним дослідженням роз'яснення [12]. На відміну від Віне та Дарбельне і Ю. Найди, Ш. Блум-Кулка обмежує своє дослідження лише збільшенням експліцитності внаслідок змін когезії та когерентності на рівні дискурсу тексту перекладу. Ш. Блум-Кулка не дає визначення того, що вона розуміє під терміном «роз'яснення», але видається, що її більше цікавить збільшення кількості лексичних одиниць, яке може викликати «надмірність» (і звідси текстуальну експліцитність). Дослідниця пропонує так звану «гіпотезу роз'яснення», яку вона визначає як «спостережувану когезійну експліцитність від текстів МО до текстів МП незалежно від збільшення, що має простежуваний зв'язок із відмінностями між двома задіяними лінгвістичними та текстуальними системами» [12, с. 300]. На її думку, таке роз'яснення є результатом «самого процесу перекладу», тобто «процесу інтерпретації тексту оригіналу, здійснюваної перекладачем» [12, с. 300]. Далі вчений стверджує, що роз'яснення також може бути «універсальною стратегією, притаманною» процесу перекладу [12, с. 302]. Проте неясно, що Ш. Блум-Кулка розуміє під роз'ясненням як стратегією, оскільки її більше цікавить збільшення текстуальної експліцитності, що є результатом перекладацьких трансформацій, аніж те, як перекладач їх використовує.

Рис. 4. Концепція роз'яснення Ш. Блум-Кулки

Для того, аби дізнатися, чи є в перекладі роз'яснення когезії та когерентності, Ш. Блум-Кулка пропонує розглядати лише

«факультативні» трансформації, залишивши поза увагою «обов'язкові» [12, с. 312]. Факультативними є трансформації, які можна «віднести до стилістичних уподобань», водночас обов'язкові трансформації – це трансформації, які «диктуються граматичними системами двох мов» [12, с. 312]. Крім цього, дослідниця також стверджує, що факультативні трансформації, які треба розглядати в рамках *Гіпотези роз'яснення*, мають виключати інформацію, розраховану на читача, яка додається для задоволення потреб читача тексту перекладу. Натомість слід зосередитися на трансформаціях, що базуються на тексті, які є результатом «діагностування» перекладачем тексту оригіналу [12, с. 309].

Оскільки трансформації, що базуються на тексті, можуть також бути «пов'язаними з добре відомими відмінностями між лінгвістичними системами» [12, с. 309], Ш. Блум-Кулка вказує на потребу в «масштабному порівняльному стилістичному дослідженні» для перевірки достовірності її гіпотези. Стилiстична інформація буде корисною для вивчення моделі/моделей вибраних факультативних трансформацій, які можуть узгоджуватися з ТО, ТП або не узгоджуватися з жодним. Якщо правильно останнє, тоді роз'яснення відбулося у тексті перекладу.

Дослідження роз'яснення з кінця 1980-х років

Після дослідження Ш. Блум-Кулки кількість досліджень у сфері роз'яснення різко збільшилася. З того часу дослідники зосередилися на доведенні її гіпотези універсальності роз'яснення, продовжуючи вивчати, що ж відноситься до роз'яснення. Прикладами таких досліджень є дослідження, проведені С. Сегіно [25], а пізніше М. Ологан і М. Бейкер [22], К. Клоди [19], В. Папай [23], С. Гансен-Шірра та ін. [16]. Більша частина цих досліджень цікавляться відносно подібними речами, наприклад, універсальністю роз'яснення. Проте концепції самого явища у різних дослідників відрізняються. Ці думки мало відрізняються від попередніх концепцій за винятком методів застосування, використаних під час вивчення роз'яснення.

Саме концепцію Віне та Дарбельне в перекладі Ж. Загер та М. Ж. Хамель [27] було найчастіше цитовано та вжито як основу для великих досліджень роз'яснення з кінця 1980-х років і пізніше.

У 1990-і роки дослідники часто розглядають збільшення інформативності та конкретності як важливі характеристики роз'яс-

нення. Наприклад, у дослідженні К. Клоди та К. Кароли [19] конкретизація розглядається як один з аспектів роз'яснення, у той час як узагальнення пов'язується з недомовленістю. Подібним чином М. Ологан та М. Бейкер розглядають роз'яснення як надання «додаткової інформації», використовуючи при цьому роз'яснення закодованого/виводжуваного як основу для своїх досліджень роз'яснення (як це показує їхнє визначення роз'яснення, а саме «пояснення інформації тексту оригіналу, яка в іншому випадку буде імпліцитною» [22, с. 142]. Крім цього, К. Клоди розподіляє роз'яснення на чотири групи, що, як видається, є подальшим розвитком роботи Ш. Блум-Кулки. Проте важливо зазначити, що поняття «факультативних трансформацій», вживані двома вченими, відрізняються. На відміну від К. Клоди, Ш. Блум-Кулка не розглядає свої «факультативні» трансформації (та інші трансформації, які просто ведуть до більшої експліцитності) як «роз'яснення». К. Клоди пропонує такі категорії *роз'яснення*:

Обов'язкове роз'яснення. Воно є результатом структурних відмінностей між МО та МП.

Факультативне роз'яснення. На думку К. Клоди, цей тип роз'яснення викликаний «відмінностями у стратегіях побудови тексту <...> та стилістичними вподобаннями між мовами» [19, с. 83]. Такі трансформації є факультативними «у тому сенсі, що граматично правильні речення можуть будуватися без їх застосування у мові перекладу, хоча текст у цілому буде незграбним та неприродним» [19, с. 83]. Це поняття є конкретнішим за факультативні трансформації Ш. Блум-Кулки, які є лише трансформаціями, що виникають у результаті стилістичних уподобань.

Прагматичне роз'яснення. Його викликають відмінності в культурі та знанні світу носіїв МО та МП.

Роз'яснення, питоме для перекладу. Його «можна віднести до природи самого процесу перекладу» [19, с. 83].

На думку Б. Енглунд Димитрової, типологію К. Клоди важко застосовувати, оскільки її категоризації спираються на різні критерії та знаходяться на різних рівнях. У той час як «притаманний перекладу» є гіпотетичним типом, решта базуються на лінгвістичних реалізаціях [15, с. 38]. Енглунд Димитрова також вказує, що прагматичні роз'яснення є підкатегорією факультативних роз'яснень.

«Змішані» інтуїтивні судження про поняття

роз'яснення (наприклад, як це демонструють використання англійського визначення роз'яснення Віне та Дарбельне без полишення інших аспектів оригінального визначення і неясність, що оточує гіпотезу роз'яснення) ускладнюють дослідження роз'яснення, особливо у тому, що стосується розвитку поняття. Під час пошуку доказів на підтримку гіпотези роз'яснення, більшу частину уваги вчених отримали типи/форми роз'яснення.

Загалом дослідників можна поділити на три групи, тобто тих, хто тяжіє до підтримки перекладеного поняття роз'яснення Віне та Дарбельне, тих, хто тяжіє до підтримки поняття Ш. Блум-Кулки, і тих, хто намагається поєднати ці два підходи. Пропонувалися також альтернативні концептуальні схеми, їх буде обговорено в окремому розділі.

Дослідження, що спираються на дослідження Ж. Віне і Ж. Дарбельне

Є низка досліджень, які чітко йдуть у фарватері перекладеного поняття роз'яснення Віне і Дарбельне, спираючись на розрізнення експліцитного та імпліцитного за принципом закодованого/виводжуваного. Ступінь розуміння цими дослідженнями роз'яснення варіюється, але це явище зазвичай обмежується закодуванням виводжуваних значень у мові перекладу. На практиці це виключало б нелексічні трансформації, але їх обмежують лінгвістичними одиницями (зазвичай у формі слів), які додаються процесом роз'яснення.

Праці, що входять до цієї категорії, включають дослідження, проведені Б. Енглунд Димитровою, С. Гансен-Ширра та ін. Наприклад, Р. Вайсброд вивчала переклади художніх творів, здійснені з 1960-х по 1970-ті роки. Слідом за Віне і Дарбельне Р. Вайсброд визначає роз'яснення як «перетворення імпліцитного (у тексті оригіналу) на експліцитне (у перекладі)». Вона не визначає конкретно, що розуміє під «експліцитним» та «імпліцитним», і все ж її приклади показують, що в них є закодування та виведення.

Б. Енглунд Димитрова вивчає роз'яснення імпліцитних логічних зв'язків у тому, що стосується «процесу» – когнітивного процесу під час перекладу, та «продукту» – результуючого перекладу. Хоча вона дає глибокий огляд досліджень роз'яснення, у неї немає обговорення базових концептуальних понять роз'яснення або її власних таких понять. Проте з її пояснень зрозуміло, що роз'яснення означає «вербалізацію» логічних зв'язків, які можна «вивести» з контексту ТО [15, с. 226]. Її також більше цікавить зв'язок значення між

ТО та ТП, аніж трансформація текстуального роз'яснення. Виходячи з цього, можна впевнено сказати, що вона використовує розпізнавання експліцитності за принципом «закодоване/виводжуване».

Трансформації текстуальної експліцитності можна також розглядати крізь призму зв'язків, виключивши значення, які не породжуються з тексту оригіналу. Тому тут має йтися не про «роз'яснення» та «експліцитність», а про два різні типи роз'яснення: один базується на експліцитності рівня значення (традиційне поняття), а інший – на текстуальній експліцитності. Попри це, зусилля С. Гансен-Ширра та ін. [16], які вони зробили для обговорення концептуальних аспектів роз'яснення, є надзвичайно важливими, тому що вони демонструють їхню обізнаність із реальними проблемами роз'яснення.

Вищезгадані дослідження обмежуються вивченням простих випадків і тому нічого не мають проти таких у тому, що стосується їхнього поняття роз'яснення.

Дослідження, що спираються на поняття Ш. Блум-Кулки

Попри роботу з традиційними підходами, що триває, гіпотеза Ш. Блум-Кулки стала домінуючою після 1995 року. І все ж з огляду на зауваження С. Гансен-Ширра та ін. [16, с. 262] про те, що текстуальна експліцитність «працює відмінно» від закодованої експліцитності, чи слід нам повністю відділяти роз'яснення, основане на текстуальній експліцитності? У багатьох дослідженнях роз'яснення, що переважно працюють із гіпотезою Ш. Блум-Кулки, є тенденція до вживання і традиційного, і текстуального понять роз'яснення в одному й тому самому дослідженні у той чи інший спосіб замість того, аби строго спиратися на її поняття роз'яснення. Є три типи досліджень: дослідження, в яких використовуються *паралельні тексти* [25], *порівнянні тексти* [22], і дослідження, що використовують *обидва ці методи* [23].

С. Сегіно (Séguinot) зазначає, що роз'яснення може включати не лише трансформації зі значень, що маються на увазі, а й усі види додавань узагалі й будь-яку іншу зміну, яка робить текст більш зрозумілим мовою перекладу [25]. Ця точка зору є більш розширеною версією поняття Ш. Блум-Кулки і є такою, що допускає можливість роз'яснення, орієнтованого на текст перекладу. С. Сегіно також стверджує, що роз'яснення має означати «додавання в тексті перекладу, які не можна пояснити структурними, стилістич-

ними або риторичними відмінностями між двома мовами» [25, с. 108].

На відміну від Ш. Блум-Кулки, М. Ологан і М. Бейкер включають традиційне поняття роз'яснення у своє визначення, тобто пояснення інформації, яка в іншому разі є імпліцитною в ТО. Вони спираються на перекладену версію поняття, визначаючи роз'яснення як «пояснення інформації, яка в іншому разі є імпліцитною в мові оригіналу» [22, с. 142]. Ще однією проблемою їхнього дослідження є використання порівнянних корпусів у дослідженні роз'яснення. Цей метод критикувався як такий, що працює проти відносної природи роз'яснення, оскільки зібрані перекладені та не перекладені тексти не обов'язково пов'язані одні з іншими. П. Гелтай стверджує, що такий метод дав би інший тип явища [17]. Посилаючись на категорії універсалій А. Честермана [14], П. Гелтай стверджує, що в дослідженні роз'яснення слід звертатися до типу універсалії, аби уникнути плутанини.

А. Честерман пропонує в пошуках універсалій перекладу розрізняти *О-універсалії* та *П-універсалії*, вдаючись до «описового курсу» [17, с. 39].

О-універсалії означають «універсальні відмінності між перекладами та їхніми текстами оригіналу». Таким чином, їх цікавить те, як перекладачі оброблюють текст оригіналу. *П-універсалії*, з іншого боку, означають «універсальні відмінності між перекладами та порівнянними неперекладеними текстами» [17, с. 39] і пояснюють, у який спосіб перекладачі користуються МП.

Таким чином, багато досліджень не можуть вважатися такими, що підтверджують гіпотезу Ш. Блум-Кулки, оскільки вони використовують порівнянні корпуси, які не є двонаправленими і, як указує П. Гелтай, дадуть у результаті інше явище (*П-універсалії*). Також важко уявити собі, що використання таких корпусів може підтвердити збільшення експліцитності, що має місце в результаті перекладу як *такого*, оскільки на створення корпусу перекладу можуть впливати інші фактори. З іншого боку, дослідження, які використовують паралельні тексти, В. Папай все ж можуть вважатися попереднім свідченням, що підтримує передбачення Блум-Кулки, попри їхню обмежену достовірність [23]. Крім цього, погоджуємося з думкою щодо потреби в концептуальній ясності для досліджень роз'яснення, оскільки всі вищезгадані проблеми з достовірністю частково

викликані браком уваги до цієї проблеми. Як було згадано вище, це також може викликати проблеми, коли лінгвістичні елементи, що перебувають у центрі уваги, розширюються для покриття сірих зон у тому, що стосується експліцитності (на основі рівнів значення, текстуальної або обох).

Висновки. У той час як роз'яснення є складним поняттям багато досліджень, що вивчають його як явище, не дають адекватного його пояснення як поняття. Брак уваги до цієї концептуальної проблеми часто призводить до методологічного вибору, який обмежує обґрунтованість тверджень досліджень або навіть їх заперечує. Це особливо правильно у разі використання порівнянних корпусів для підтвердження передбачення Ш. Блум-Кулки. Деякі вчені запропонували нові підходи для того, аби краще пояснити роз'яснення (та недовомленість), але більшість із них усе ще обмежуються частковими аспектами експліцитності/імпліцитності. Для того, аби розробити якісну концептуальну схему роз'яснення та його сірих зон, необхідний всеохоплюючий звіт про інтерпретацію значення в людській комунікації. Набагато більше дослідницької роботи треба провести для того, аби створити всеохоплюючу та системну концептуальну схему для досліджень роз'яснення, яка є надзвичайно важливою для вивчення цього явища як можливої «універсалії» перекладу. Найбільш корисними такі результати будуть для підготовки перекладачів перш за все тому, що вони допоможуть студентам стати обізнаними щодо тенденцій у перекладі, які спираються на адекватне розуміння природи інтерпретації значення, і критично працювати з ними у міру того, як вони розроблятимуть свої власні стратегії для узгодження значення між ТО та ТП.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л.Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2008. – 570 с.
2. Ваврінчик Р.Я. Експліцитні та імпліцитні перформативні мовленнєві акти. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (77). 2015. С. 220–225.
3. Долбіна В.К. Поняття мовної імпліцитності на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Актуальні питання філології. К.: КиМу, 2011 № 1. С. 173–176.
4. Константінова О.В. Експлікація в перекладі. Проблеми лінгвістичної семантики: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (24 листопада 2016 р.). Рівне: РДГУ, 2016. 196 с. (С. 107–113).
5. Назола О.В. Переваги і недоліки експліцитного та імпліцитного навчання студентів граматики іноземної

- мови. Наукові записки НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки: зб. наук. статей. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 107. С. 142–150.
6. Невідомська Л. Про особливості висвітлення проблем мовної імпліцитності з логічного погляду. Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. 2003. Вип. 30. С. 3–10.
  7. Олійник Г.О. Імпліцитні та експліцитні комунікативні засоби вираження нерозуміння в художньому діалозі. Записки з романо-германської філології. № 2(35), 2015. С. 142–150. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2015.2\(35\).73135](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2015.2(35).73135)
  8. Поляковська Ю.В. Щодо теорії вираження текстової імпліцитності як лінгвістичної категорії. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія. 2015. № 1152, вип. 72. С. 156–158.
  9. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности. Москва: ЛКИ, 2008. 240 с.
  10. Старикова Е.Н. Проблема имплицитной номинации в современном английском языке: автореф. дис...докт. филол. наук: 10.02.04. Киев. гос. ун-т им. Т. Шевченко. К., 1976. 41 с.
  11. Тороп П. Тотальний переклад: монографія. пер. з рос.: О.А. Кальниченка, О.І. Оржицького. Вінниця: Нова книга. 2015. 264 с.
  12. Blum-Kulka S. (2000). Shifts of cohesion and coherence in translation. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (pp. 298–312). London & New York: Routledge.
  13. Carston R. (2002). *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication* (2nd ed.). Oxford & Malden: Wiley-Blackwell.
  14. Chesterman A. (2004). Beyond the particular. In A. Mauranen & P. Kujamäki (Eds.), *Translation universals: Do they exist?* (pp.33–50). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing.
  15. Englund Dimitrova B. (2005). *Expertise and explicitation in the translation process*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing.
  16. Hansen-Schirra S., Neumann S., & Steiner E. (2007). Cohesive explicitness and explicitation in an English-German translation corpus. *Languages in Contrast*, 7(2), p. 241–266.
  17. Heltai P. (2005). Explicitation, redundancy, ellipsis and translation. In K. Károly & Á. Fóris (Eds.), *New trends in translation studies* (pp. 45–74). Budapest: Akadémiai Kiadó.
  18. Kamenická R. (2007). Defining explicitation in translation. *Brno Studies in English* 33(1), 45–57. URL: [http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2007_33_Offprints/BSE%202007-33%20\(045-057\)%20Kamenická.pdf](http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2007_33_Offprints/BSE%202007-33%20(045-057)%20Kamenická.pdf)
  19. Klaudy K., & Károly K. (2005). Implication in translation: Empirical evidence for operational asymmetry in translation. *Across Languages and Cultures*, 6(1), p. 13–28.
  20. Murtisari E. T. (2013). A relevance-based framework for explicitation and implication: An alternative typology. *Trans-kom*, 6(2), p. 315–344.
  21. Nida E. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: E.J. Brill.
  22. Olohan M., & Baker M. (2000). Reporting that in translated English: Evidence for subconscious processes of explicitation? *Across Languages and Cultures*, 1(2), p. 141–158.
  23. Pápai V. (2004). Explicitation: A universal of translation text? In A. Mauranen & P. Kujamäki (Eds.), *Translation universals: Do they exist?* (pp.143–64). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
  24. Schiffrin D. (1994). *Approaches to discourse*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers.
  25. Séguinot C. (1988). Pragmatics and explicitation hypothesis. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 1(2), p. 106–114.
  26. Vinay J., & Darbelnet J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
  27. Vinay J., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. (J.C. Sager & M.-J. Hamel, Trans). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.